Wim Knoops, *Gouda in 1787: revolutie of gesmoorde regentenopstand?*

Paul H.A.M. Abels

Geen jaar in de Goudse geschiedenis is vanaf nu zo gedetailleerd beschreven en geanalyseerd als het jaar 1787. De dissertatie waarop Wim Knoops op 31 maart 2011 promoveerde tot doctor in de letteren aan de Universiteit van Amsterdam, laat geen gebeurtenis die in dit jaar in of om de stad plaatsvond, onbenoemd.

Nu was 1787 allerminst een gewoon jaar. Het land – en ook Gouda - stond behoorlijk op stelten. Een deel van de stedelijke regentenelite in de Nederlanden wilde al jaren bestuurlijke hervormingen, om een einde te maken aan de oude, verkalkte structuren en de daarbinnen

Goejanverwellesluis 1787 (www.geheugenvannederland.nl)

Het uniform van het Goudse Vrijkorps onder commandant De Lange van Wijngaarden (www.geheugenvannederland.nl)

gangbare vriendjespolitiek en zelfverrijking. De stadhouder, prins Willem V, beschouwden zij als een belangrijke sta in de weg omdat hij niets van veranderingen wilde weten en een te grote invloed op de benoemingen zou hebben. De veranderingsgezinde regenten, die de prins in 1785 dwongen Den Haag te verlaten, tooiden zich met de naam patriotten. Zij botsten in hun streven naar meer democratie op regenten die de steun en het vertrouwen genoten van de prins en die zich als orangisten verenigden.

In 1787 bereikte deze strijd tussen patriotten en orangisten een hoogtepunt, waarbij Gouda zelfs landelijk in de schijnwerpers kwam te staan. Debet daaraan was een wat onbezonnen actie van het patriottische vrijkorps uit de stad. Een klein legertje van soldaatjespelende pijpenmakers en andere ambachtslieden bestond het om de vrouw van de stadhouder, prinses Wilhelmina van Pruisen, die vanuit Nijmegen op een geheime politieke missie onderweg was naar Den Haag, bij Goejanverwellesluis (onder Hekendorp) tegen te houden en haar te dwingen rechtsomkeer te maken. De in haar eer diep gekwetste prinses riep daarop de hulp in van haar machtige broer, de koning van Pruisen, die met een groot leger orde op zaken kwam stellen. De meeste patriottische leiders kozen toen eieren voor hun geld en vluchtten naar het buitenland. Hun bezittingen vielen ten prooi aan plunderingen door opgehitste Oranjeaanhang. De oude orde werd zo met harde hand hersteld en het zou nog tot de komst van de Fransen in 1795 duren, voordat het daadwerkelijk kwam tot ingrijpende veranderingen van het politieke systeem.

Knoops heeft de gang van zaken rond 1787 in de Goudse regio minutieus in kaart gebracht. In zijn boek geeft hij twee redenen aan om dit te doen. Allereerst stoorde hij zich aan het vaak nog orangistisch gekleurde geschiedbeeld dat er over deze periode in Nederland bestaat en dat volgens hem hoognodig bijstelling behoeft. Daarnaast had hij ook een persoonlijk motief om zich in deze materie te verdiepen, aangezien hij van moederszijde (Verzijl) verwant is aan een kapitein van het vrijkorps dat prinses Wilhelmina staande hield bij Goejanverwellesluis. Nu beide motieven uiteindelijk een vuistdik boek hebben opgeleverd, is de vraag gerechtvaardigd of de schrijver erin geslaagd is het bestaande geschiedbeeld over de patriottentijd – in ieder geval ten aanzien van Gouda – bij te stellen.

Het antwoord op deze vraag is moeilijk te geven. Knoops schetst vooral een levedig beeld van het rumoer in de stad, maar de diepere analyse van de krachtmeting die zich in en rond dit jaar voltrok wordt niet altijd voldoende zichtbaar. Dat is jammer, want de auteur heeft tal van belangrijke en waardevolle bouwstenen hiervoor tezamen gebracht in zijn boek. Zo heeft hij dankzij tijdrovend telwerk overtuigend aangetoond dat er een duidelijke correlatie bestond tussen de politieke keuze van individuen en hun persoonlijke situatie (religie, welstand, afkomst et cetera). Hij maakt bijvoorbeeld duidelijk dat het behoren tot de eigen stand in Goudse regentenkring

belangrijker was dan geografische herkomst. De grote meerderheid van de vroedschappen was dan ook afkomstig van elders. Even tijdrovend moet het prosopografisch onderzoek geweest zijn van de leden van zowel de patriottische als de Oranjesociëteit. Ook dat levert een scherp beeld op van de sociaal-maatschappelijke verschillen in achtergrond van de beide partijen. Soms levert dit reeds bekende feiten op, zoals het gegeven dat rooms-katholieken en remonstranten oververtegenwoordigd waren binnen de patriottenbeweging. Als tweederangs burgers hadden zij immers alles te winnen bij veranderingen van het politiek-maatschappelijke bestel, waarin sprake zou zijn van meer gelijkheid. Omdat de auteur kerkelijke bronnen onbenut laat, wat bevreemding wekt gelet op zijn voor het overige uitputtende archiefonderzoek, krijgen de diepere drijfveren van de kerkelijke partijen helaas onvoldoende aandacht.

Zijn voorgenomen bijstelling van het geschiedbeeld is echter minder uitgesproken. Eerder sluit hij aan bij de bestaande literatuur en de gangbare terminologie. In het licht van de omwentelingen die wij in de twintigste eeuw en aan het begin van deze eeuw hebben meegemaakt, blijft de term 'revolutie' voor de gebeurtenissen erg zwaar aangezet (in Gouda viel welgeteld één dode). Binnen de Goudse geschiedenis passen de ontwikkelingen in een veel langere traditie van stedelijke regenten die zich keerden tegen de invloed van de Oranjes. Steeds weer wisten de orangisten dan met hulp van het 'gewone volk' de regenten in te tomen. Zo bezien hadden de ontwikkelingen van 1787 ook geplaatst kunnen worden in een veel langere traditie en zou in dat geval eerder gesproken kunnen worden van een andermaal gesmoorde regentenopstand. De auteur lijkt dit ook aan te voelen, want hij kiest wel voor de term revolutie om de strevingen van patriotten te typeren, maar verzet zich tegen het gebruik van de term 'contrarevolutie' als het gaat om de orangisten. Hij kiest ervoor de orangistische reactie te bestempelen als ' restauratie', wat inderdaad veel beter aansluit bij de aard van de gebeurtenissen.

De grote waarde van deze studie zit dan ook niet zozeer in de scherpte van de analyse, maar in het bijeenbrengen van grote hoeveelheden informatie en deelanalyses. Naast het boek wordt de onderzoeker naar dit tijdvak ook nog eens verwend met een bijgeleverde CD-ROM, waarbij zo ongeveer alle gebruikte bronnen en literatuur integraal zijn opgenomen. Bijzondere vermelding in dit verband verdient de ook hierop terug te vinden kadastrale kaart van Gouda, die nu digitaal als een geheel bekeken kan worden zodat niet langer gepuzzeld hoeft te worden met grote vellen met kaartgedeeltes. Kortom: Knoops heeft zeer interessant materiaal op tafel gelegd waarmee in de toekomst nog veel historici aan het werk kunnen gaan om deze roerige periode uit de Goudse geschiedenis dieper te doorgronden en in een breder perspectief te plaatsen.

Een compagnie van de Goudse schutterij opgesteld op het stadserf, 1769, geschilderd door S. Klapmuts (MuseumgoudA)